

ТИББИЁТДА ПАТОЛОГИК АНАТОМИЯ ФАНИНИНГ РИВОЖЛАНИШ ТАРИХИ

Болтаев Нодиржон Абдусаломович
Каландарова Раиса Якупбаевна
Эшмуротов Гулом Мухторович

¹Тиббиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Навоий давлат университети Табиий фанлар ва тиббиёт факультети Клиник фанлар кафедраси доценти. Навоий шаҳри, Ўзбекистон. 210100

²Навоий давлат университети Табиий фанлар ва тиббиёт факультети Клиник фанлар кафедраси ўқитувчиси. Навоий шаҳри, Ўзбекистон. 210100

³Навоий давлат университети Табиий фанлар ва тиббиёт факультети Клиник фанлар кафедраси ўқитувчиси. Навоий шаҳри, Ўзбекистон. 210100

КИРИШ

Патологик анатомия — тиббий фаннинг асосий йўналишларидан бири бўлиб, у касалликлар сабабли тўқималар ва органларда юз берадиган морфологик ўзгаришларни ўрганади. Бу фан касалликнинг келиб чиқиши, ривожланиши ва натижасини аниқлашда муҳим аҳамиятга эга.

Тарихий жиҳатдан патологик анатомия тиббиётнинг ривожланишида туб бурилиш яратган, чунки у илк бор касалликни фақат клиник белгилар орқали эмас, балки морфологик ўзгаришлар орқали ҳам таҳлил қилиш имконини берди. Шу боис бу фаннинг шаклланиши тиббий илмий тафаккурнинг янги босқичини бошлаб берди.

1. Патологик анатомия фанининг моҳияти

Патологик анатомия (pathologia anatomica) — касалликлар натижасида танада рўй берадиган тузилиш (структура) ўзгаришларини ўрганадиган фан. Унинг асосий вазифалари куйидагилардан иборат:

- касалликнинг сабаби ва патогенезини аниқлаш;
- тўқималардаги ва органлардаги патологик ўзгаришларни ўрганиш;
- клиник ташхисни морфологик далиллар билан тасдиқлаш;
- патолого-анатомик ташхис орқали даволаш самарадорлигини баҳолаш.

Патологик анатомия — клиник тиббиёт билан чамбарчас боғланган. Бу фансиз касалликлар ҳақида тўлиқ тасаввур қилиш мумкин эмас.

2. Патологик анатомиянинг илк тарихи (қадимги ва ўрта асрлар)

2.1. Қадимги давр

Патологик анатомиянинг илдизлари қадимги Шарқ ва Юнон тиббиётига бориб тақалади.

- Қадимги Мисрда (б.з.дан аввалги III минг йилликда) мумиялаш жараёни давомида инсон органларини кўздан кечириш орқали морфологик билимлар тўпланган.

- Гиппократ (эрамиздан аввалги V аср) организмдаги “тўрт суюқлик назарияси” орқали касалликларни изоҳлаган бўлса-да, морфологик таҳлил амалда йўқ эди.

- Гален (эрамиздан аввалги II асри) ҳайвонлар танасини ёриб ўрганиб, инсон анатомиясига оид муҳим маълумотлар берган. Унинг асарлари минг йиллар давомида тиббиётнинг асосий манбаи бўлган.

2.2. Ислом уйғониш даврида

Ислом цивилизацияси даврида, айниқса IX–XI асрларда, тиббиёт ва анатомия фанлари янги босқичга кўтарилди.

- Ар-Розий (Розес), Ибн Сино (Авиценна), Ибн ан-Нафис каби олимлар инсон танаси тузилиши ва касалликлар морфологиясини чуқур ўргандилар.

- Ибн Синонинг “Ал-Қонун фит-тиб” асарида патологияга оид илк назарий қарашлар баён этилган. У қуйидагича ёзган:

“Танада аъзо ўз табиий қиёфасини йўқотганда, унинг вазифаси ҳам бузилади — мана шу ҳолатни биз касаллик деймиз.”

Бу фикр — патологик анатомиянинг асосий моҳиятини англатади.

- Ибн ан-Нафис (XIII аср) қон айланиш тизимининг кичик доирасини (ўпка айланиши) кашф этиб, кейинчалик морфологияга катта таъсир кўрсатган.

3. Европада патологик анатомия фанининг шаклланиши

3.1. Эҳё даври (Renaissance)

XVI асрда инсон танасини ёриб ўрганиш (диссекция) қайта ривожланди.

- Андреас Везалий (Andreas Vesalius, 1514–1564) — “Инсон танасининг тузилиши ҳақида” (De humani corporis fabrica) асари орқали анатомияни янги илмий даражага олиб чиқди.

- Бу ишлар кейинчалик морфологик таҳлилнинг клиника билан боғланишига замин яратди.

3.2. XVII–XVIII асрлар

- Жованни Морганьи (Giovanni Battista Morgagni, 1682–1771) — патологик анатомиянинг отаси ҳисобланади. Унинг “De sedibus et causis morborum per anatomen indagatis” (1761) асарида биринчи марта клиник белгилари морфологик ўзгаришлар билан боғланди.

- У таъкидлаган:

“Ҳар бир касаллик муайян органдаги аниқ ўзгариш натижасидир.”

Бу фикр замонавий патологик анатомиянинг илк илмий тамойили ҳисобланади.

3.3. XIX аср – гистологик босқич

• Рудольф Вирхов (Rudolf Virchow, 1821–1902) патологик анатомияни хужайра даражасига олиб тушди. Унинг “Cellularpathologie” (1858) асарида шундай таъкидланган:

“Ҳар бир касалликнинг асоси — хужайранинг ўзгаришидир.”

Вирхов хужайрани патологик жараёнларнинг марказий бўғини деб ҳисоблаган.

• Унинг ғоялари асосида гистопатология ва микроскопик анатомия фанлари ривожланди.

4. Патологик анатомиянинг XX–XXI асрлардаги ривож

XX асрда фан янги босқичга кўтарилди — морфология билан молекуляр биология, иммунология ва электрон микроскопия бирлашди.

4.1. Янги усуллар

• Электрон микроскоп, гистохимия, иммуногистохимия, биопсия ва аутопсия усуллари ривожланди;

• Касалликларнинг морфогенези, яъни хужайра ва молекула даражасидаги ўзгаришлар ўрганила бошланди;

• Молекуляр патологик анатомия ва генетик таҳлиллар орқали қатъий ташхис қўйиш имкони кенгайди.

4.2. Патолого-анатомик хизмат тизими

XX асрнинг иккинчи ярмидан бошлаб, ҳар бир клиник муассасада патолого-анатомик бўлимлар ташкил этилди. Улар:

- биопсия ва цитология таҳлилларини бажаради;
- операцияда олинган материалларни морфологик ўрганади;
- ўлим сабабини патолого-анатомик аутопсия орқали аниқлайди.

4.3. XXI асрдаги тенденциялар

Ҳозирда патологик анатомия цифрлашув, сунъий интеллект ва биоинформатика билан чамбарчас боғланган. “Digital Pathology” тизимлари ёрдамида микроскоп тасвирлари рақамлаштирилади ва автоматик таҳлил этилади. Бу диагностика тезлиги ва аниқлигини оширмоқда.

5. Ўзбекистонда патологик анатомия фанининг ривожланиши

Ўзбекистонда патологик анатомия мустақил фан сифатида XX аср бошларида шакллана бошлади.

• 1920–1930-йилларда Туркистон Давлат Университети (ҳозирги Тошкент давлат тиббиёт университети) да патологик анатомия кафедраси очилди.

• Профессорлар С.Н. Волкович, М.А. Мансуров, кейинчалик Ш.Ф. Ҳамдамов, Н.Н. Азимов, О.Х. Маматқулов, академик М.С.Абдуллаҳаджаева,

профессорлар Б.А.Магруппов, Р.И.Исроилов ва Х.З.Турсунов каби олимлар бу соҳанинг илмий ва амалий ривожига катта ҳисса қўшдилар.

- Ҳозирги кунда патологик анатомия бўйича илмий лабораториялар, илмий журналлар ва магистрлик дастурлари фаолият юритмоқда.

6. Патологик анатомиянинг тиббиётдаги аҳамияти

Патологик анатомия фанининг аҳамияти жуда катта:

- Клиник ташхисни тасдиқлайди ва хато ташхисларни олдини олади;
- Янги касалликларнинг морфологик асосини очади (масалан, COVID-19 даврида ўпкадаги фиброз ўзгаришлар);
- Даволаш самарадорлигини баҳолайди;
- Илмий тадқиқотларда патогенезни чуқур англашга ёрдам беради.

Бошқача айтганда, патологик анатомия клиник тиббиёт билан биология ўртасидаги кўприк вазифасини бажаради.

ХУЛОСА

Патологик анатомия — тиббиёт фанининг илмий ва амалий асосларидан бири бўлиб, унинг ривожланиши инсон саломатлигини чуқурроқ англаш ва касалликларнинг ҳақиқий сабабларини топишга имкон берди.

Қадимги Миср мумияларидан то Вирховнинг ҳужайравий назариясига, замонавий молекуляр морфологиядан то рақамли патологиягача бўлган узлуксиз жараён — бу фаннинг беш минг йиллик ривож тарихини ифода этади.

Ҳозирги тиббиётда патологик анатомиясиз ташхис, даво ёки профилактика тизимини тасаввур этиш мумкин эмас. Шунинг учун у ҳар бир шифокор учун илмий тафаккурнинг асосий пойдеворидир.